

ודאי לא חשיב עדות שקר ח"ו. וכן עמא דבר אצל חסידים ואנשי מעשה. והלום ראיתי בספר "תורת מנחם" התועדויות כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ח"ו ע' 15 ואילך, שמפלפל בדיון זה ובטעמי האחרונים למנהג העולם, ודפח"ת. עיי"ש.

בהערות למס' פסחים (גליון פב):

בנוגע לקס"ד שהכהן יברך שהחיינו בפדיון הבן כיון דקמטי הנאה ליד' (קכא:) - כתב בהגליון דפשוט שמי שמצא ה' סלעים אינו מברך על זה שהחיינו, ורק כאן שצריך לברך על המצוה נסתפקו על מי קבעו הברכה, על מי שנהנה או על המקיים. עכתי'.

- כן כתב כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש (ראה בהוספות להגש"פ שלו הדרן השני עמ"ס פסחים). והוסיף, דעפ"ז מתורץ - מדוע לא נימא שיברכו שניהם, אבי הבן על זכות המצוה והכהן על הנאתו? וע"פ הנ"ל מובן, כיון שאין על הכהן לברך שהחיינו מצד הנאתו בקבלת ה' סלעים בלבד, אלא משום שהנאה זו באה לו ממצות פדיון הבן, והמצוה (אף שנעשית ע"י אחר) הוא דאחשבי' להנאה. ולכן, אם יברך האב שהחיינו על עצם המצוה, אין מקום להכהן לברך שהחיינו בקשר עם הטפל שבמצוה זו (דאחשבה להנאה), וא"כ אין הברכה אלא על הנאה לבדה).

בברכה שתזכר להגדיל תורה ולהאדירה, ובפרט בימים אלו ימי ספירת העומר שהם חכנה למ"ת, ונוצה אשר "הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו אמן סלה" [ובספר השיחות תנש"א ע' 444 כתב טעם נכון לאמירת הרחמן הוה תיכף לאחר הספירה, שכוין שאופן קיום מצות ספה"ע (ספירת הימים) בזמן הזה שוה ממש לאופן קיומה בזמן שביהמ"ק ה' קיים (דלא כשאר המצוות שעושים זכר למקדש, שהחילוק בין זמנ' לזמן שביהמ"ק ה' קיים הוא באופן הפעולה), לכן יש צורך להדגיש שאין זה אלא זכר למקדש - עיי' ש"מחפלין שיבנה בית המקדש ונקיים המצוה כתיקונה"], ונוצה לקיים מצות ספה"ע מדאורייתא [עיי"ש עמ' 451 ואילך בענין זה] ולהקריב שתי הלחם בחג השבועות, אכ"ר.

אסף חנוך פרומר

קרית שמואל

הערות שונות

בענין חמי טבריה בירושלים

איתא בגמ' פסחים (דף ח:): אמר ר' דוסתאי בר' ינאי, מפני מה אין חמי טבריה בירושלים, כדי שלא יהיו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריה דיינו, ונמצאת עליה שלא לשמה. וכ"ה בספרי עה"פ (במדבר י"א ט') וברדת הטל. וראה באמבוהא דספרי מה שציין בחילופי הגרסאות. וזה מכבר שמעתי להעיר דקדוק נכון בלישנא דהגמ' שאמרה מפני מה אין 'חמי טבריה' בירושלים, דלכא' הוה ליה למימר מפני מה אין מעיינות מים חמין בירושלים, דהלא אם אכן היו מעיינות כאלו בירושלים, לא היו נקראים בשם חמי טבריה, דמה להם ולטבריה, וכי מפני שבטבריה ישנם מעיינות של מים חמין יקרא הכל על שמם.

והנראה לענ"ד בהקדם דברי הגמ' (שם, דף מ"א) דפסח שבשלו בחמי טבריה, חייב. ור' בירושלמי פ"ז דשבת ה"ב דאית בהא פלוגתא. ונודע בשערים קושית העולם היכא משכחת לה אופן שיוכלו לבשל הפסח בחמי טבריה, דהלא בירושלים אין חמי טבריה כדאמרן, ולמייתי מטבריה מים חמין א"א שהרי מרחק כמה ימים מטבריה לירושלים, ואילו באם יוציאו את הפסח לטבריה, הרי שבין כך יפסל משום יוצא.

וכבר ישבו על המדוכה בזה גדולי הראשונים, ויעוין בספר מושב זקנים עה"ת לבעלי התוס' פרי' בא (שמות י"ב ט') וכן בספר יחוס תנאים ואמוראים לחד מן קמאי רבינו יהודה בר קלונימוס משפירא במערכת ר' חייא בריה דר"ג, עמ' רפ"ה. וגם האחרונים החזיקו אחריהם והאריכו למענינם בתירוצים רבים, ואהן לחכם ויחכם מקצת מן המ"מ אשר עמי בכתובים לספרים אשר דנו בזה. ר' באגלי טל מלאכת אופה סי' כ"ו. שו"ת אמרי יושר אריק סי' כ"ה. שו"ת מחזה אברהם שטיינברג סי' קי"ז אות ב'. שו"ת זכר

יהוסף שטערן או"ח ס' קצ"ג. ברכת ראש עמ"ס נזיר בסוה"ס בליקוטי מוהרא"י, והביאו בשו"ת בית יצחק חו"מ בדרשות דרוש י"א אות י"ח. שו"ת בכורי שלמה רעזכטא ח"ב והביא שם מכתבי רבינו מרן אדמו"ר האמרי אמת זיע"א. ונעתק בספר מכתבי תורה ס' ק'-ק"ב ובס' אמרי אמת ליקוטים. שו"ת שם אריה יו"ד ס' ל"ב. שו"ת ציון לנפש חיה לייטר ס' קט"ו. ובס' בית דוד להנ"ל ס' ק"ז. ובהגהות חשק שלמה ובספר מאור ישראל ובחידושי הרד"ך בפסחים על אחר. וראה בקובץ דגל התורה ס' ד', ונעתק בחידושי הגר"ז יוסקוביץ הנדמ"ח ח"ג ס' נ"ה. ובפרדס יוסף שמואל י"ב ט'. ובתורה תמימה שם אות פ"ט. ובקנין תורה בשמעתא פ"ב בא ס' י'. מועדים וזמנים ח"ז ס' ק"י. שו"ת צ"ץ אליעזר חלק ט"ו ס' ו'.

ובדרך הפשט ראיתי להגאון ריש גלותא דבבל הרי"ח טוב בספרו בניהו שחירץ וז"ל נראה לי דאין התחלה לקושיה זו, דרב חסדא דינא קמ"ל אי הוה ביירושלים מים חמין כחמי טבריה, כי באמת שלמה המלך ע"ה היה יכול לעשות כזאת, וכמ"ש במדרש (תנחומא קדושים י') יודע היה שלמה, חוט זה הולך לכוש והיה זורע בו פלפלין, חוט זה הולך להודו והיה זורע בו נגביל, שנאמר (תהילים קכ"ב) ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו. ע"ש. וא"כ היה יכול שלמה המלך ע"ה לעשות חמין ביירושלים כחמי טבריה, שהיה חופר במקום אחד שחוט שלו נמשך עד חמי טבריה והיו המים שבאותה חפירה חמין כחמי טבריה ממש, אלא דלא עבד הכי משום עולי רגלים. ואפשר להיות לעתיד כן ביירושלים ולא יחושו לדבר הזה, דאכשור דרי ולא יאמרו כזאת, וע"כ הדין הזה דרב חסדא בבישול הפסח ניתן להאמר. עכ"ד הנחמדים.

וכדברים האלה מצאתי להמשנה למלך בספרו פרשת דרכים (דרוש ד') שהביא כע"ז בשם מהר"ם גאלנטי לבאר מאה"כ ירושלים הבנויה וגו', עפ"י המדרש הנ"ל יודע היה שלמה וכו' ועפ"י הגמ' דאירינן בה, דהכי קאמר קרא ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו, לא תחסר כל בה וסגולת כל הארצות נמצאים בה. והקשה לו דא"כ למה לא היו בה חמי טבריה (ופירות גינות). ולזה השיב ששם עלו שבטים שבטי קה עדות לישראל להודות לשם ה'. ואם היו בה גם סגולות הללו לא היה עדות שעולים להודות לשם ה' שהיו אומרים אלמלא לא עלינו וכו'. יעו"ש עוד. ור' בחידושי חתם סופר בפסחים ח'. ויעוין גם בשו"ת פרי יצחק בלאור ח"א סוס"י כ'. שכ' כעיקר ת"י הבניהו.

ומעתה שעלתה בידנו יסוד נפלא זה שקושיית הגמ' מפני מה אין חמי טבריה ביירושלים, אין הכוונה שירושלים מצד עצמה היתה מסוגלת שיהא בה מעיינות חמין, אלא רק ששלמה המלך היה מסוגל בגודל חכמתו וברוחב דעתו להבין ולהשכיל ולדע מהו החוט המוליך לחמי טבריה, ועי"ז לפעול שיהא כן ביירושלים, בזה יתורץ שפיר מה שהעירו בלשון חמי 'טבריה', דבדאי מן ההכרח היה לומר כך דהרי כל כוחם ומהותם של אותם המים חמין יהיה מטבריה. ופשוט.

בענין חולין במהרה בעשי"ת ובפסח

איתא ביירושלמי פ"א דשבת ה"ג, רבי חייא רובא מפקד לרב אין את יכול מיכול כל שתא חולין בטהרה אכול ואם לאו תהא אכול שבעה יומין מן שתא, והביאור בזה, דר"ח צווה לרב שלכתחילה מן הראוי שיאכל כל השנה חולין בטהרה, ואם אין בכוחו וביכולתו הרי שלכתה"ח יקפיד בזה שבעה ימים בשנה. אולם היירושלמי סתם ולא פירש ושבעה מי יודע לאיזה ימים בשנה כוונתו, האם דווקא בזמן מסוים המסוגל לכך, ואם נימא דלאו דווקא, עדיין צ"ב מדוע דווקא שבעה, ולא פחות או יותר.

וכתב הראב"ה (ס' תקכ"ט) שמקובל בידו שזהו שבעה ימים שבין ראש השנה ליוה"כ. והביאו הרא"ש בסוף מס' ר"ה. וכן הוא במחזור ויטרי (אות של"ו עמ' 373) ובאבודרהם (סוף תפילת ר"ה) ובס' האגודה (פ"ב דע"ז א' כ"ט). והקשו המפרשים דביאור זה קשה להולמו בדברי היירושלמי דכידוע הרי יש עשרת ימי תשובה והתינת יוה"כ שאינו עולה במנין הימים, משום שאין בו אכילה ושתייה, אולם מדוע לא צוהו גם על ימי ר"ה, דבדאי לא גריעי מהימים שלאחריו, וא"כ הול"ל תשעה ימים ולא שבעה.

וראיתי להאור ורוע (ח"ב א' רנ"ז) שהביא דלפי ביאור זה בהירושלמי יש להוכיח לכא' כדעת ר' ניסים גאון דס"ל דמותר להתענות בר"ה, והיינו טעמא שלא מנו את ימי ר"ה דאכן גם בהם אין אכילה ושתייה. ויעו"ש שדחה זאת הראיה ע"י שביאר כוונת היירושלמי באופ"א, וכפי שנביאו לקמן. אך עכ"פ משמע מדבריו דמדברי הראשונים שביארו דקאי על עשי"ת, על כורחנו מוכח בדברי רנ"ג המתיר להתענות בר"ה, דאל"כ אמאי אינם עולים מן המנין.

והנראה לענ"ד לפקפק בזה דאינו מוכרח דאפי' אם נפרש דקאי על עשיית עדיין יכולים אנו לסבור דאסור להתענות בר"ה, ומה שלא אמר לו תשעה ימים, טעמים אחרים אית בהא. דהנה הטור (סי' תר"ג) נתן בו מילתא בטעמא שעל ר"ה לא הוצרך להזהירו, דפשיטא שיאכל בטהרה דהרי אי' במס' ר"ה (דף ט"ז:) דחייב אדם לטהר את עצמו ברגל.

ואף שכבר הקשה עליו החתם סופר בהגהותיו על השו"ע (או"ח סי' רמ"ב) ועל הירושלמי כאן, דמה ענין זה לזה הרי אפי' שחייב לטהר את עצמו ברגל, אין צריך להקפיד לאכול בטהרה, דהרי אין האוכלין מטמאין את גופו. (ור' בחידושי למס' ביצה דף י"ז). וכן הקשה הנצי"ב מוואלווין בחידושי מרומי שרה על הירושלמי.

דאי משום הא לא איריא, דאין הכוונה שענין אכילת החולין בטהרה הוא דין וחייב מכת חייב אדם לטהר א"ע ברגל, משום דבאמת אין חולין טמאים מטמאין את גופו. אלא מכת כ"ש אתינן עלה, דאי ישנו חיוב טהרה ברגל, בוודאי שלכהפ"ח ישגיח לאכול חולין בטהרה, וכענין סחור סחור אמרינן לנזירא וכו'. וכן מצאתי אח"כ להדיא בס' המנהיג (הל' ר"ה סק"א) שכתב וז"ל דכיון שחייב אדם לטהר א"ע ברגל, כ"ש שיש לו לאכול בטהרה לכהפ"ח.

אולם אי קשיא הא קשיא עלה, וכפי שכבר דנו בזה האחרונים דהרי מסתברא דחיוב הטהרה ברגל הוא דווקא בג' רגלים ורק בזמן שביהמ"ק קיים, וזהו משום חיובי הקרבנות. וא"כ מה שייך לומר גבי ר"ה בזה"ו דין דחיוב הטהרה ברגל. אבל עכ"פ זהו שיטתם שאף בזה נאמר הדין דחיוב הטהרה. וראה כן נמי בהרא"ש בסוף מס' יומא (פ"ח סי' כ"ד) ובשבלי הלקט השלם (סי' רפ"ג) ומה שדן בזה השאגת אריה סי' ס"ז ובצל"ח ביצה י"ח.

ודרך אחרת לבאר אמאי לא חשבינן בהדיא את ימי ר"ה ראיתי להר"ן בסוף מס' ר"ה (דף י"ב:) ד"ה גרסינן בירושלמי) והוא משום שהכל לשין בביתם לכבוד יו"ט ובוודאי נזהרים על טהרת החולין. וגם בזה תמהו האחרונים ובראשם המג"א (בסי' רמ"ב סק"ד) דא"כ ששה ימים היו ולא שבעה, שהרי גם לכבוד שבת היו לשין בבית. וכמה דרכים נאמרו בישובו, ואכ"מ להעתיקם. רק ראה זה חדש אשר הביא בספר מתא דירושלים על הירושלמי כאן "וראיתי בכת"י להגאון מו"ה יונתן ז"ל דכתב דשבעה היו עם הלילה שאחר יוה"כ"פ שצריך ג"כ לאכול חולין בטהרה כרי שלא יהא נראה כמבעט במצוה".

והגם שעלתה בידינו לקיים דברי הראשונים שהכוונה בזה הוא על עשייתו, ובלא שיהא מהכא ראיא שמותר להתענות בר"ה וכפי שהבאנו ב' דרכים בזה, מ"מ האור זרוע גופו מ'אן בכך, ומן הסתם טעמו ונימוקו עמו משום קושיות הנ"ל שיש לעיין בדרכים אלו, ולכן ביאר ביאור חדש בדברי ר"ח שלא היתה כוונתו בשבעה ימים על איזה זמן מסוים, אלא מהני לכך כל שבעה ימים שירצה ואיזה שיהיה.

ובאמת נראים דברי האור זרוע כפשטות כוונת הירושלמי, דאליביה נחא שפיר מה שסתם הירושלמי שבעה ימים ולא פירש כוונתו, דאכן מהני כל זמן שירצה. אלא דאליה וקוץ בה דהא גופא קשיא מה היה טעמו דר' חייא, דמה ענין ותועלת איכא בסתם ימים. וכן מדוע דווקא שבעה ולא פחות או יותר.

והנראה לענ"ד דבר נכון בזה ובהקדם מה דמטו בכי מדרשא בשם האבני נזר לבאר טעם אכילת מצה ו' ימים, והביאו רבינו מרן הפני מנחם זיע"א בכת"ק הנדפס (מים שלנו, ג"ן) וז"ל המצוה היא חיות האדם, האבנ"ז וצ"ל אמר אי' (נדריס דף ט"ו). שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתר דהוי שבועת שוא שא"א לחיות כך, והרמב"ם (פ"ה מהל' שבועה ה"כ) פסק כן גם בשבועה שלא אוכל ושלא אשתה שבעה ימים. כי בשבעה זהו חיות האדם, והש"י רוצה שנקבל חיותינו דרך המצוה, מיכלא דאסוותא, שאין בה חמץ, ואי' בשם האר"י הקד' מי שנוהר מחמץ בשבעת ימי הפסח שומרים אותו מכל איסור בכל השנה והטעם כנ"ל כי הוא מקבל חיות מהמצוה דמצה. עכ"ד ודפח"ח.

וכזה מבואר כמין חומר דברי האור זרוע, דהיות ושבעה ימים זהו חיות האדם, שוב ע"י שנשמרים במשך זמן כזה לאכול רק חולין בטהרה, מקבלים מזה חיות דטהרה לכל השנה, וכדוגמת מצה בשבעת ימי הפסח. ולולא דמיסתפינא הוה אמינא עפ"י הנ"ל דאכן כוונת ר' חייא להשמר שבעה ימים לאכול חולין בטהרה הוא באמת בשבעת ימי הפסח, שהיות ומקבלים או חיות מהמצוה, מן הגכונן שיהיה גם חיות מטהרת המאכלים. ואם אין ראיא לדבר זכר לדבר יש מדברי הגמ' במס' ב"מ (דף פ"ז). לגבי המעשה דאברהם והמלאכים, דאי' שם דאברהם אבינו היה אוכל חולין בטהרה, והרי מעשה זה היה בפסח.

ולהשלמת הענין אציין כאן לדברי המשך חכמה בפ' אמור (כ"ג מ"ג) שדעתו לפרש דכוונת ר' חייא היתה על ד' הימים טובים שיש בשנה, דהיינו ב' ימים דפסח וב' דסוכות וא' דעצרת וב' דר"ה וצוהו ע"כ משום דחייב אדם לטהר א"ע ברגל, ויש להעיר בדבריו דלכאור' אין שייך בר"ה לעולם דין זה וגם בשאר המועדים בזה"ז, ואם אכן ישנו כן חיוב כזה שוב מה נצרך לצוותו ע"ז, אלא דבהא יש לומר כפימ"ש דאכילת חולין בטהרה אינו מעיקר הדין דטהרת הרגל, אלא כעין גדר וסייג, וזה מה שהשמיעו ר"ח. ודו"ק.

ישראל דענדעראוויטש
עיה"ק ירושלם תובב"א

בענין מצות כיבוד אב ואם בנכרי

לכבוד הקובץ החשוב קובץ אהרן וישראל שלום וברכה, הערות על הקובץ מחדשים כסלו טבת.
(א) בענין ההערה של מו"ר הגר"א קונשטט שליט"א מדברי הגמ' בנויר דס"א שאין חיוב כיבוד אב ואם בעכו"ם, ומש"כ בהקדמה לרבינו גסים גאון זה רק במצוות שכליות עכ"ד. יש לציין בזה מה שמביא הגרעק"א ביו"ד סי' ר"מ משו"ת בנימין זאב סי' קס"ט שהטעם שאין מברכין על מ"ע דכיבוד אור"א כי אין אנו מברכין רק על מצוות שאנו מקודשין מן האומות אבל במצוות שאפילו האומות עושין אותם לפעמים כגון כיבוד אור"א והידור לוקן אין מברכין כי אין אנו מקודשין מהן עכ"ד ויער"ע בערך השולחן שם שג"כ כתב הטעם בענין הברכה דהוה מצוה שגם האומות עושין אותה [אך יעו"ש כעורה"ש שטעמו שונה מדברי הבנימין זאב ואכה"מ], ומבואר דפשיטא להו דהוה מצוה שכלית ושלכן גם האומות מקיימין אותה. וא"כ צ"ע לפמ"ש רנ"ג בהקדמה שהעכו"ם מחויבים במצוות שכליות מדברי הגמ' בנויר הנ"ל שהעכו"ם פטורים ממצוות כאור"א. ונראה שצ"ל בזה דאע"ג שעיקר מצוות כאור"א היא מצווה שכלית מ"מ בפרטי קיום המצווה יש מקומות שמחויבים יותר מהשכל וכדמצינו בגמ' קידושין דל"א ע"א יעו"ש וכן שם בדל"ב ע"א שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אור"א אמר להם כדי שיטול ארנקי ויורקנו לים בפניו ואינו מכלימו שנראה שכוונת הגמ' לומר שגם על כזה מצב שמצד השכל ה"י מקום לומר שיוכל להכלימו מ"מ יש מצוה שלא להכלימו, ועל אלו המקומות שהם יותר מהשכל אין העכו"ם מחויבים וזהו כוונת הגמ' בנויר דס"א שאין העכו"ם מצווה על כאור"א דהיינו על מקומות שהחיוב כיבוד יותר מהשכל.

בברכה
יאיר טרנובסקי
כולל בית הלל ב"ב

בענין חצר כשיודע שהדבר בחצרו ואינו מכוין לקנותו

כבוד קובץ בית אהרן וישראל, הנני להעיר ולהוסיף עמש"כ גיסי וידידי הר"ר יהושע שטרנליכט (בגליון פ') בענין קנין יד וחצר שלא מדעתו (ועוררני לחלק מהרברים הרש"ז מרק).

הנה הביא (באות ד') דברי התוספות במסכת בבא בתרא (דף נד, א ד"ה אדעתא), דהא דחצר קונה לאדם שלא מדעתו, היינו דוקא כשאינו יודע שהוא בחצירו, וז"ל התוספות: "דהא דחצר קונה לו שלא מדעתו היינו שאינו יודע אם הוא בחצירו ואם היה יודע היה רוצה לקנות, אבל אם יודע ואין מתכוין לקנות לא קני", ובסוף דברי הנ"ל (סוף אות י') הביא דהמחנה אפרים (הל' משיכה סימן ה') בהשמטת הצנזור) העלה דמדור התוספות הביא שאינו מכוין לקנות כיון דכסבור שהוא שלו דהחצר קונה לו שלא מדעתו, ושכן הביא אא"ז בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קי"ט) משו"ת מהר"ם מינץ (סימן פ"ב).

הנה נקט דבר זה [דהתוספות מורו בכה"ג] בפשיטות, ובאמת דאין הדבר ברור, והן אמת דמצד הסברא נראה דהדין הכי, דמה לי אם אינו יודע שהדבר בחצירו, או שיודע אך אינו יודע שצריך לזכות בו כדי שיהיה שלו, ובפרט לפי מה שהסביר הנ"ל (באות ד') סברת התוספות דהוא משום דהא דרואה דהדבר בחצירו ואינו מכוין לקנות הוי כביטול הכונה הכללית שיש לכל אדם שחצירו תקנה לו כל מה שבא לתוכה, ולפי"ז לכאורה הכא דאינו מכוין לקנות משום דסובר דהדבר שלו ליכא לביטול כונה זו